

RECONFIGURĂRI ALE CONCEPTULUI DE PROPRIETATE ÎN SECOLELE AL XIX-LEA ȘI AL XX-LEA ÎN ROMÂNIA*

GABRIELA BOANGIU**

Noile condiții socio-economice ale destrămării feudalismului și formării relațiilor capitaliste au condus la efecte socio-culturale în toate domeniile vieții sociale, în special în ceea ce privește dreptul de proprietate.

Dezvoltarea producției de mărfuri și consolidarea puterii centrale au determinat o uniformizare a normelor juridice în cadrul unor ample reglementări scrise, ceea ce a făcut ca și dreptul de proprietate să fie reglementat atât de legiuri ample, cu caracter de cod (Calimach, Caragea etc.), cât și de unele legiuri speciale (urbării, hrisoave etc.), manuale juridice, precum și de unele norme bizantine. „Asemănător perioadei anterioare, proprietatea se împărțea, în principal – în funcție de persoana titularului ei – în domnească, bisericească, boierească, orășenească și țărănească; caracteristica acestei instituții în noua perioadă, adică după a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, a constat în tendința de «purgare» a proprietății feudale asupra moșiilor de drepturile de folosință ale țăranilor, culminând cu proclamarea ei ca un drept absolut”¹. Procesul de extindere a marilor domenii, început în secolul al XVIII-lea, s-a accentuat la începutul secolului următor; „după cum rezulta dintr-un recensământ făcut în anul 1803, satele boierești alcătuiau mai mult de jumătate din numărul satelor moldovene, fiind stăpânite, în marea lor majoritate, de marea boierime, respectiv, de cele douăzeci și opt de familii ce o alcătuiau”². Pe de altă parte, în aceeași perioadă, proprietatea liberă țărănească (răzeșească în Moldova și moșnenească sau megieșească în Țara Românească) a suferit o accentuată îngustare, dată fiind extinderea principiului stăpânirii individuale a pământului și a luptei pe care marele domeniu feudal o ducea – prin mijloace permise sau nepermise împotriva obștiilor țărănești. Astfel, pe de o parte, devălmașii înstăriți căutau să-și

* Articolul face parte din Programul de cercetare al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu Ploșor”, Craiova, al Academiei Române: *Dezvoltarea economico-socială, politică și culturală a Olteniei istorice, condiție a integrării în comunitatea euroregiunilor*.

** Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Ploșor”, Craiova, al Academiei Române; e-mail: boangiu_g@yahoo.com.

¹ Vladimir Hanga (coord.), *Istoria dreptului românesc*, București, Editura Academiei Române, vol. II, partea I, 1980, p. 261.

² *Ibidem*, p. 261.

„aleagă” partea lor de moșie și să o extindă în dauna celorlalți, iar, pe de altă parte, străinii ce au pătruns în obște („moșinașii”) au procedat la „hotărnicirea” părții cumpărate. Procedura hotărnicirii („stălpirii” sau „alegerii”) moșiilor a devenit tot mai frecventă, consecință a dezvoltării domeniului feudal și a dezagregării obștilor libere. Însăși domnia, invocând – în anumite momente – faptul că proprietatea se dovedește pe bază de acte, a pretins ca pământurile stăpânite din timpuri imemorabile de către obștile răzeșești să-i revină în virtutea lui *dominium eminens*³.

Amplu reglementat apare regimul juridic al proprietății în *Manualul juridic al lui Al. Donici* (XI, § 1–30), precum și în *Codul Calimach* (diviziunea bunurilor, dobândirea de proprietăți, posesiunea, indiviziunea, servituțile). În Țara Românească reglementările juridice făceau referire la ocrotirea proprietății, hotărnicie, suprafață, iar Legiuirea Caragea reglementa dobândirea și ocrotirea proprietății, indiviziunea, hotărnicia, servituțile.

Bunurile „erau definite de Codul Calimach ca fiind «tot ce nu este persoană și slujește spre întrebuițarea oamenilor» (§ 378) și puteau fi publice sau private – fie că aparțineau persoanelor fizice sau morale (§ 379) – , precum și «de obște și fără stăpân» (§ 380). După natura lor, bunurile se divizau în «trupești și netrupești, în mișcătoare și nemișcătoare, în cheltuitoare (*fungibiles*) și necheltuitoare (*non fungibiles*) (adecă cele ce prin întrebuițare scad sau se strică sau se îpuținează și în acele cele ce prin întrebuițare nici scad, nici se strică), și în prețăluitoare și neprețăluitoare» (§ 390)⁴.

În ceea ce privește titlul – „legiuitoul temei, care face putincioasă câștigarea unui drit” (*Codul Calimach*, § 417, n. 23) –, bunurile puteau fi în proprietate personală (*Codul Calimach*, § 64); Legiuirea Caragea II, 1, § 3–6; *Manualul juridic al lui Donici* IX, 1–30), în indiviziune – „părtașie” (*Codul Calimach* § 1101), „obștire”, „de-a valma treabă” (*Legiuirea Caragea* III, 13, §1–9), deplină sau asupra lucrului altuia, „prin dritul serbirii lucrurilor” (*Codul Calimach*, § 616), „robire de lucru” (*Legiuirea Caragea* II, 2, §1). Stăpânirea e considerată dreaptă, când „se întemeiază asupra unui titlu puternic, adică asupra unui legiuit temei spre agonisire” sau, dimpotrivă, „când nu se întemeiază asupra unui titlu puternic, este stăpânire nedreaptă” (*Codul Calimach*, § 416).

Dobândirea bunurilor putea fi orginară sau derivată. În prima categorie intrau ocupațiunea făcută asupra imobilelor prin ocupațiune sau accesione, iar asupra bunurilor mobiliare prin culegere de fructe, șeptel, vânătoare sau pescuit; mine-reurile aflate în subsol erau considerate ca aparținând stăpânirii (*Codul Calimach*, § 509). Deștelenirea continua să fie principalul mod de dobândire de terenuri de către locuitorii satelor, chiar dependenți. Modurile derivate voluntare de dobândire a bunurilor continuau să fie moștenirea și donația, dar un loc din ce în ce mai mare îl capătă actele juridice ce constituiau de altfel și elementul determinat al titlului: „Cumpărare, schimbare, dăruire, intrare în moștenire, năimeală, arvonisire ș.c.l.; iar

³ *Ibidem*, p. 262.

⁴ *Ibidem*, pp. 263–264.

chipul câștigării este trădare” (*Codul Calimach*, § 417, n. 23). Prescripția achizitivă, ca mod derivat nevoluntar, opera numai în cazul stăpânirii cu bună-credință (*Donici*, IX, 1) și era reglementată în amănunțime cu termene de 10, 20, 30 sau 40 de ani; ea nu opera asupra lucrurilor altuia și nici asupra celor care „nu sunt ertate a intra în aleșveriușul oamenilor, precum ceale sfinte ale besearicii și locurile țințirurilor și locurile ceale lăsate pentru obște...” (*Donici*, IX, 26).

Ocotirea proprietății se făcea prin acțiuni judiciare pornite „asupra celui ce au pus mâna și stăpânește pre lucru ori cu bună credință, sau cu rea credință” (*Donici*, IX, 4). Acțiunea era personală („jalobă personalicească”) dacă reclamantul pierdea posesiunea, iar dacă avea bunul în stăpânire „are jalobă în rem și dreptățile asupra lucrului cerut” (*Donici*, IX, 4).

Pentru fixarea hotarelor se foloseau pietre mari și cărbuni. Operația trebuia făcută numai de cei îndrituiți, iar „hotarnicii să se numere după vechiul obicei ce s-au urmat, adică după trepte și după dregătorii”⁵. În caz de strămutare a hotarelor, se mai recurgea la procedura cojurătorilor care „să meargă cu brazda în cap pe unde mergu hotarale”⁶. Ca probă, Legiuirea Caragea admitea actelele, măsurătoarea, vechile semne și martorii. La măsurători trebuia să se folosească aceleași unități de măsură ca cele cuprinse în acte, și anume „să se facă măsurătoarea cu stânjănul ce anume să coprindă în seneturile sale «ale lui C. Brâncoveanu, al lui Șerban Cantacuzino»... Iar când în scrisori nu să coprinde anume ce stânjăn, atunci să să facă măsurătoarea cu stânjănul lui Șarban Vodă” (Legiuirea Caragea, II, 3, § 4, 5).

Regulamentele Organice au promovat ideea „drepturilor sfinte ale proprietății” (art. 70), recunoscând proprietarilor moșiei dreptul de proprietate deplină asupra unei treimi de moșie, ceea ce a dus la sporirea obligațiilor de muncă ale țăranilor, prin creșterea zilelor de clacă și prin utilizarea, într-o largă măsură, a unor forme juridice noi, cum a fost contractul de arendare a pământului. În privința bogățiilor subsolului, „Regulamentele organice prevedeau că acestea (cu excepția sării care devenise monopol al statului) constituiau proprietatea titularului dreptului de proprietate al suprafeței; urma însă ca statul, prin lege, să reglementeze exploatarea acestora. În strânsă legătură cu dreptul de proprietate – și cu ample efecte asupra acesteia – pot fi semnalate și alte prevederi regulamentare, cum a fost organizarea pe baze moderne a drepturilor patrimoniale ale statului și caracterul personal al răspunderii civile prin desființarea formelor de responsabilitate colectivă în domeniul fiscal. De asemenea, o însemnătate deosebită a prezentat acea prevedere conform căreia s-a permis ca români să poată achiziționa proprietăți imobiliare, de orice fel, în ambele Principate”⁷.

În perioada de trecere de la feudalism la capitalism, principalele forme de stăpânire – pe cale de a deveni proprietate modernă – asupra solului, plantațiilor, clădirilor și robilor continuau să fie limitate prin dreptul de protemisis și de retract,

⁵ *Ibidem*, pp. 264–265.

⁶ *Ibidem*, p. 265.

⁷ *Ibidem*, p. 266.

limitare care, ca și în perioada precedentă, constituia una din modalitățile de condiționare a stăpânirii funciare. „Tehnic, condiționarea acestora necesita – ca orice înstrăinare, astfel, limitată – *să se dea de știre (denuntiatio)* celor interesați, ca înstrăinarea să fie făcută *cu știrea și voia lor*, după o întrebare ce putea duce la precumpărare sau la renunțarea de a exercita protemisisul. Un termen scurt se acorda pentru toate aceste operații, sub sancțiune de decădere din privilegiul de retract. Operația, cu caracter extrajudiciar, dovedită cu martori și înscrisuri, tinde să devină o procedură judiciară, mai bine și original organizată în Moldova”⁸.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, protemisisul și retractul continuau să-și îndeplinească funcția de apărare a unei solidarități locale, dar cu crearea sau accentuarea unor cercuri de solidaritate diferită de cele precedente. Stăpânul de moșie și țăranii clăcași, care locuiau pe ea și o lucrau, formau un „cerc de solidaritate” și când, în secolul al XVIII-lea, s-a lărgit treptat arendarea moșiilor la elemente străine, clăcașii și-au impus față de boieri și arendași un protemisis de o dezvoltare agitată, combătut de boierime și de biserică și lichidat la 1816 în Moldova și la 1818 în Țara Românească.

În perioada de trecere, și îndeosebi după 1765, se accentuează contribuția de adaptare creatoare, savantă și modernizatoare a dreptului bizantin al protemisisului la rezolvarea problemelor pe care le ridică acum instituția românească, preaputernicele ei structuri cutumiare amorfe și nevoia generală de sistematizare, codificare unificatoare și chiar de reformare a dreptului în spiritul unui „despotism luminat”. Contribuția bizantină nu putea să nu se oglindească în terminologia instituției care își păstrează puternicul ei fond local. Ideea de preferință la cumpărare se exprimă prin „a fi mai volnic” să cumpere decât străinul din afară sau, la 1747, 1757 în Țara Românească, „li se cădea a cumpăra”, formulare pe care o întâlnim conceptualizată în Legiuirea Caragea care vorbește despre „cei ce au cădere... să cumpere” (III, 2, §7) și tot astfel Codul Calimah (§1444–1447) și Manualul lui Donici.

A doua jumătate a secolului al XIX-lea, precum și începutul celui de al XX-lea marchează „progrese substanțiale ale economiei românești privită în totalitatea teritoriului național. Dezvoltarea, date fiind condițiile dramatice de existență ale românilor, a fost inegală, cu ritmuri și mai ales cu rezultate diferite de la o provincie istorică la alta. Ritmul modernizării capitaliste a economiei a fost rapid în vechea Românie, Transilvania și Banat și relativ mai redus în Dobrogea (până la 1878), Bucovina și Basarabia”⁹.

Constituirea statului modern român a marcat intrarea țării noastre în noua etapă a evoluției capitaliste. Reformele din timpul domniei lui Alexandru I. Cuza, în primul rând cea agrară, au contribuit la impulsivitatea dezvoltării economiei vechii Românie în ansamblul ei. Cucerirea independenței de stat a României a dus la înlăturarea unuia din principalele obstacole ce mai stăteau în calea dezvoltării capitaliste a țării, și anume, dependența față de Imperiul Otoman. Posibilitatea de a

⁸ *Ibidem*, p. 266.

⁹ Vladimir Hanga, *op. cit.*, vol. II, partea a II-a, p. 15.

încheia în mod nestingherit tratate comerciale și vamale cu diferite state a permis adoptarea unei politici economice care să favorizeze dezvoltarea industrială a țării, condiție esențială pentru propășirea statului modern român. În ceea ce privește agricultura, cu toate că în urma reformei agrare trecuseră în proprietatea țărănimii suprafețe însemnate de teren, totuși o bună parte a locuitorilor satelor continuau să fie lipsiți de pământul necesar existenței familiilor lor.

În încercarea rezolvării *problemei sociale* pe calea reformelor, „s-a promulgat la 14/26 august Legea pentru regularea proprietății rurale”¹⁰, ce prevedea „împroprietărirea prin recunoșterea dreptului de proprietate asupra lotului primit (art. 1) și emanciparea producătorilor direcți prin răscumpărarea obligațiilor față de vechiul stăpân al domeniului (art. 10), ceea ce conferea fostului clăcaș plenitudinea capacității de exercițiu a atributelor personalității sale juridice”¹¹. Calea urmată de legiuitorul român a fost aceea a *tiersajului* aplicat și în Europa centrală¹².

Pentru încetarea stării de coproprietate, moșierii au devenit proprietari deplinși asupra terenurilor ce le-au rămas („emancipare a proprietății”), iar proprietatea lor a fost declarată sacră și inviolabilă, primind și o despăgubire importantă pentru forța de muncă pe care o „liberase” (592,2 – 1321,10 lei de fiecare sătean)¹³.

Desființând „odată pentru totdeauna și în toată întinderea României” toate formele de obligații feudale ale țărănimii, legea preciza, totodată, că „învoielile sunt slobode între proprietari și săteni”, dar numai pe un termen de cinci ani (art. 12). Aceste dispoziții au constituit temeiul *legislației tocmelilor agricole*, prin care s-a organizat noul regim de relaționare pe baze capitaliste. Împroprietăririle ulterioare (însurăței, veterani etc.) nu au reușit decât în mică măsură să acopere nevoile de pământ ale populației rurale, ceea ce a dus la grave conflicte sociale care au culminat cu marea răscoală a țărănilor din 1907 împotriva înrobitoareii situații create de condițiile de muncă în care erau siliți să se învoiască. Ca atare, s-a preconizat o nouă reformă agrară în preajma Primului Război Mondial, care se va realiza însă – odată cu satisfacerea revendicărilor politice – de-abia după terminarea lui și care „sub forma unei revoluții legale, trebuie să se schimbe cu desăvârșire situația țărănimii, ca element economic în viața țării și ca element politic”¹⁴.

După ce Dobrogea a revenit la vechea Românie, statul român s-a *substituit în drepturile* celui otoman și în privința domeniului public, care în Dobrogea, constituia principalul fond funciar, însă nu cu un drept eminent, ci cu unul util, stăpânirea sa fiind îngrădită de drepturile de folosință. „Procedându-se prin analogie, prin Legea pentru regularea proprietății imobiliare din 3/15 aprilie 1882 s-a stabilit că obligațiile

¹⁰ M.O. nr.181, din 15 august 1864.

¹¹ Vladimir Hanga, *op. cit.*, vol. II, partea a II-a, p. 19.

¹² Cf. H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. III, partea a V-a, cap. III, București, Editura Academiei Române, 1965, p. 45.

¹³ „Noțiunea de *proprietate indiviză* introdusă de art. 728 Cod Civil poate sugera analogia cu acțiunea de *ieșire din indiviziune*, căreia nu i s-ar fi putut opune decât prescripția de 30 de ani (Cas. I, dec. Nr. 203 din 1912, în „Curierul”, 1912, nr. 44)”, *apud* Vladimir Hanga, *op. cit.*, vol. II, partea a II-a, p. 20.

¹⁴ Vladimir Hanga, *op. cit.*, vol. II, partea a II-a, p. 21.

detentorilor diferitelor terenuri față de stat – de la care acesta percepea rentă feudală, și nu impozite – să fie răscumpărate odată pentru totdeauna prin plata unei sume de bani (3 lei ha pe an pentru primii trei ani și 4 lei pentru restul de 10 ani) sau prin cedarea către stat a unei treimi de teren, liberată de orice obligații față de foștii detentori, situație asemănătoare cu cea din vechea Românie, unde, prin reforma din 1864, starea de coproprietate luase sfârșit în natură, pe calea tiersajului. În schimbul răscumpărării obligațiilor feudale sau al cedării parțiale de pământ, producătorii direcți dobândeau asupra terenului pe care îl folosiseră până atunci pe bază de *tapu* un drept de proprietate deplină, purgată de orice obligații de natură feudală și datorând numai impozitele, în noua lor calitate de proprietari absoluți, ca și foștii clăcași din stânga Dunării, iar statul – ca și moșierii din vechea Românie – beneficiind de un drept absolut asupra treimeii de pământ rămase în administrația sa directă”¹⁵.

Reforma agrară din Dobrogea a parcurs mai multe etape în desfășurarea ei, unele având un caracter preliminar (desființarea temporară a dijmei, verificarea actelor de proprietate, delimitarea parcelelor), iar altele cuprinzând acțiunea propriu-zisă de transformare a proprietății (răscumpărarea dijmei, vânzarea de loturi de către stat, împrumutarea unor categorii de persoane), de unde și caracterul cu totul special al relațiilor juridice la care a dat naștere¹⁶.

În cele trei județe din sudul Basarabiei, redate României prin Tratatul de la Paris, „coloniile agrare aveau, conform privilegiului din 12 martie 1820 și reglementării românești din 30 aprilie/12 mai 1857, un regim funciar special (reconfirmat de Al. I. Cuza prin D. nr. 203 din 2/14 august 1861). Coloniștii primeau de la stat pe durată nelimitată, cu obligații în bani și natură, loturi „în a lor și a urmașilor vecinică stăpânire, însă nu personal pentru oricine, ci în comună proprietate a fiecărei colonii” (art. 84); numai prin cumpărare puteau dobândi bunuri imobiliare la care să se folosească de „toate driturile proprietarilor săteni, pentru privata lor proprietate” (art. 92)¹⁷. Prin D. Nr. 1247 din 10/22 iunie 1874, ei „devin și rămân deplini proprietari pe pământul supus posesiunii lor”, însă prin răscumpărarea terenurilor aflate în posesiune, precum și a dărilor și a sarcinilor printr-o sumă stabilită pe unitatea de suprafață ce urma să fie achitată în curs de 15 ani, comuna răspunzând solidar, iar statul păstrând o ipotecă legală¹⁸. Spre deosebire de situația foștilor țărani dependenți, cărora li s-a recunoscut un drept propriu asupra pământului, aici, ca și în Dobrogea, s-a considerat – după exemplul colonizărilor din Occident – cumpărarea pământului ca un stimulente de producție”¹⁹.

Reforma agrară din Transilvania a fost legată de evenimentele revoluționare ale anului 1848. „Sub presiunea maselor, Dieta transilvană a fost nevoită, la 8/19 iunie 1848, să desființeze robotele și dijmele foștilor iobagi, recunoscându-i proprietari

¹⁵ *Ibidem*, pp. 21–22.

¹⁶ *Ibidem*, p. 22.

¹⁷ Bujoreanu, I. M., *Colecțiune de legiurile României, vechi și noi*, vol. I, București, 1873, pp. 742–743; *apud* Vladimir Hanga, *op. cit.*, vol. II, partea a II-a, p. 22.

¹⁸ Vladimir Hanga, *op. cit.*, vol. II, partea a II-a, p. 22.

¹⁹ *Ibidem*.

asupra pământurilor urbariale în schimbul unei despăgubiri achitate pe calea impozitelor, deși adunarea românilor de la Blaj, din 3/15 mai, ceruse ca această reformă să se facă fără niciun fel de plată; moșierii urmau a fi despăgubiți de către stat²⁰. După înăbușirea revoluției, autoritățile habsburgice au fost nevoite să admită valabilitatea reformei agrare îndeplinite prin patentele imperiale din 18 februarie 1853 și 9 iunie 1854, să recunoască trecerea pământurilor urbariale în proprietatea foștilor iobagi și posibilitatea pentru jeleri de a-și răscumpăra îndatoririle față de vechii stăpâni, plătind valoarea prestațiilor unui an, înmulțite cu douăzeci, sau cedând moșierilor o parte din pământul pe care-l lucraseră până atunci; restul țăranilor lipsiți de pământ au fost nevoiți să-și vândă în continuare forța de muncă, devenind lucrători agricoli sau industriali.

În perioada dintre cele două războaie mondiale, odată cu rolul crescând pe care îl capătă capitalul financiar, „atributele clasice ale proprietății încep să fie considerate depășite, dezvoltarea societăților pe acțiuni și «contopirea sau îngemănarea băncilor și industriei» făcând ca transferul de proprietate – inclusiv în materie imobiliară să nu mai necesite formalități complicate și să devină din ce în ce mai «impersonal». De la simpla «posedare» se trece la o «participare», la mânăuirea unor bunuri față de care titularul era mai degrabă un «administrator», iar dreptul său nelimitat asupra substanței începe să capete un caracter esențialmente «social» (L. Duguit, O. Gierke, R. Ihering), încercându-se să se justifice îngrădirile aduse în special dreptului de dispoziție²¹. Dacă vechea Constituție limita la trei cazuri de expropriere (art. 19), în cea din 1923 se decreta că „autoritatea publică, pe baza unei legi, este în drept a se folosi, în scop de lucrări de interes obștesc, de subsolul oricărei proprietăți imobiliare, cu obligația de a desdăuna pagubele aduse populației, clădirilor și lucrărilor existente”; la cazurile de expropriere preexistente, se adăugau acum cele de „interes militar, cultural și acele impuse de interesele generale ale statului și administrațiilor publice” – deci de o instituționalizare a principiului „funcției sociale” a proprietății, specificându-se doar că „celelalte cazuri de utilitate publică vor trebui stabilite prin legi votate cu majoritatea de două treimi” (art. 17).

De aici până la acreditarea ideii că proprietatea este, în primul rând, o „obligație” și nu un „drept” nu a fost decât un pas. Constituția din 1938, punând pe primul plan obligațiile în dauna drepturilor cetățenești, a extins, în mod expres, această accepțiune și asupra proprietății, cu urmări deosebite în materie de expropriere, precizându-se că „prin cauză de utilitate publică, nu se poate înțelege decât aceea care este de natură a folosi în același timp tuturor și fiecăruia în mod actual ori eventual” (art. 16), definiție ce deschidea un larg câmp interpretărilor extensive.

Noua reformă agrară, preconizată încă din timpul Primului Război Mondial prin Proclamația din 23 martie/6 aprilie 1917 și realizată la 17 iulie 1921 pentru Muntenia, Oltenia, Moldova și Dobrogea, prin răscumpărarea pământului moșieresc

²⁰ *Ibidem*, p. 22.

²¹ Vladimir Hanga, *op. cit.*, vol. II, partea a II-a, p. 233.

(rata anuală a arendei înmulțită cu 20), a căpătat în anul 1923 consacrare constituțională²².

Așadar, „la sfârșitul Primului Război Mondial, România a înfăptuit cea mai radicală reformă agrară din Europa”²³. Dispozițiile cu caracter pozitiv ale legilor de expropriere și împrumut din 1921 „au fost precumpănitoare în raport cu cele care stânjeneau progresul exploatărilor agricole”²⁴, dar reforma, în loc să dea un avânt agriculturii, a contribuit, într-o anumită măsură, deși nu singură, la o evoluție mai lentă a ei. „Cercurile guvernante nu au fost pregătite să înfăptuiască într-un timp scurt o operă atât de vastă, astfel că definitivarea lucrărilor de reformă agrară a suferit tergiversări nefirești. Statul nu a luat măsuri ferme pentru finalizarea lor, așa că, în condițiile progresului lent al agriculturii, în unele cercuri politice a început să fie vehiculată din nou ideea unei reforme agrare, ca soluție pentru redresarea acestui segment al economiei”²⁵.

Problema agrară din România, nesoluționată durabil prin reforma din 1921, „a fost readusă în discuție publică la scurtă vreme după schimbarea politică de la 23 august 1944. Cei care au susținut în mod stăruitor rezolvarea ei prin expropriere și împrumut au fost comuniștii. În primul său număr legal, ziarul „Scântea” își inaugura propaganda pe tema problemei agrare, declarând că împrumutarea reprezenta cea mai arzătoare chestiune ce frământa masa țărănimii și că exproprierea, care din punct de vedere social stătea de mult la ordinea zilei, se punea în discuție deosebit de acut”²⁶. La 24 septembrie 1944, proiectul de reformă al Partidului Comunist Român pentru crearea Frontului Național Democrat (FND) „a detaliat programul comuniștilor în materie de politică agrară. Punctul 3 era consacrat țărănimii și modului de soluționare a problemelor ei esențiale, promițând înfăptuirea unei largi reforme agrare prin exproprierea proprietăților agrare de la 50 de ha în sus și împrumutarea țăranilor fără pământ sau cu pământ puțin”²⁷. Prevederile proiectului reprezentau doar o expunere a intențiilor generale ale acestuia în legătură cu problema agrară. „Cum documentul se adresa tuturor forțelor politice ale României, solicitându-le să colaboreze la traducerea lui în viață, acestea s-au văzut nevoite să își expună punctele de vedere legate de propunerile comuniștilor. Partidele și organizațiile care gravitau spre stânga au aderat la principiile enunțate în proiect”²⁸. Și partidele istorice s-au declarat de acord cu împrumutarea țăranilor, dar fiecare

²² *Ibidem*, p. 34

²³ Dumitru Șandru, *Colectivizarea agriculturii și problema agrară: repere social-politice*, în Dorin Dobrințu, Constantin Iordachi (ed.), *Țărănimea și puterea – Procesul de colectivizare a agriculturii în România (1949–1962)*, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 45.

²⁴ Dumitru Șandru, *Reforma agrară din 1921 în România*, București, Editura Academiei Române, 1975, pp. 73–75.

²⁵ Dumitru Șandru, *op. cit.*, 2005, p. 45.

²⁶ *Scântea*, 21 septembrie 1944; *apud* Dumitru Șandru, *op. cit.*, 2005, p. 47.

²⁷ Gheorghe Micle, *Răscoala pământului. Istoria luptelor politice ale țărănimii române, 1933–1945*, Editura „Frontul Plugarilor”, f.l., f.a., p. 381; *apud* Dumitru Șandru, *op. cit.*, 2005, p. 47.

²⁸ *Ibidem*.

a venit cu propria-i variantă. În partea introductivă a *Manifestului-program* din 16 octombrie 1944, unde erau prezentate principiile și doctrina Partidului Național Țărănesc, se menționa că partidul se situa „pe temeiul proprietății individuale țărănești, limitată în principal la capacitatea de muncă a unei familii” și că „transformarea marii proprietăți agricole de azi în proprietate țărănească va fi una din preocupările de competență în acest domeniu”²⁹.

Liberalii care avuseseră un rol dominant în reforma agrară din 1921, și în 1943 optaseră pentru reformă, după 23 august 1944 s-au opus exproprierii moșiilor particulare. În schimb, au admis împrumutarea, pe care o limitau numai la disponibilitățile de pământ ale statului. Ulterior, conducerea partidului și-a dat acordul pentru înzestrarea țăranilor cu loturi provenite din terenurile părăsite de emigranți și din cele ce ar fi intrat în patrimoniul statului prin cumpărare.

RECONFIGURATION OF THE CONCEPT OF PROPERTY IN THE 21ST CENTURY AND 22ND CENTURY

(Abstract)

The article highlights the conditions of the right to property and its consequences in the domain of social life. In Romania there are many legislation regarding the right to property. There are special types of property regarding the titular person. There are discussed the new legislation during the feudalism, the beginning of capitalism and the beginning of communism. The reality revealed the weakness of capitalism which conducted to the changes in the '80s.

Key words: property rights, legislation, capitalism, individual property.

²⁹ Partidul Național Țărănesc, *Manifest-program. Octombrie 1944*, București, f.e., f.a., pp. 4–8; apud Dumitru Șandru, *op. cit.*, 2005, p. 48.